

EEN NIEUW BOEK, IN HET ENGELS, OVER JACOB VAN ARTEVELDE

door

C. WYFFELS *

Een element dat televisie-programmators, in de laatste tijd, frequent inlassen in hun programma's (die er zich toe lenen, zoals historisch gerichte televisiespelen), bestaat er in, in de nabijheid van standbeelden die historische figuren voorstellen, aan voorbijgangers, meestal inwoners van de stad, de vraag te stellen: „Wie stelt dat standbeeld voor?“, waarop in geval van correct antwoord, een tweede vraag volgt: „Waarom heeft men voor die persoon een standbeeld opgericht, m.a.w. welke rol heeft dat personage gespeeld?“. De ondervinding leert dat het reeds moeilijk is iemand aan te treffen die de eerste vraag kan beantwoorden, terwijl een juist antwoord nog niets garandeert voor de kennis over de tweede vraag.

Ik ben overtuigd dat een dergelijke steekproef, in verband met het in 1863 op de Vrijdagmarkt opgerichte standbeeld van Jacob van Artevelde, wel niet te bedroevend zou zijn. Het silhouet van de aldaar gebeeldhouwde leider is, mede dank zij afbeeldingen in schoolboeken die hem een relatief ruime plaats toekennen, maar ook door bvb. de afbeelding op de verpakking van een vroeger zeer verbreid merk van cichorei, zo gepopulariseerd dat de meeste Gentenaars correct op de vraag naar de identiteit moeten kunnen antwoorden. Of velen echter op de tweede vraag meer zouden kunnen inbrengen dan „de wijze man van Gent“ of iets dergelijks, valt te betwijfelen.

In feite heeft men in 1863 een standbeeld opgericht voor een Van Artevelde wiens imago niet overeenstemt met de werkelijkheid. Men mag immers van twee Van Artevelde's spreken: enerzijds de historische, zoals hij uit de schaarse betrouwbare bronnen naar voren treedt (met betrouwbare bronnen worden dan de archiefteksten bedoeld, veel minder de verhalende bronnen); anderzijds de romantische, zoals hij in de literatuur van de 19de eeuw opnieuw werd ten tonele gevoerd.

Patricia Carson behandelt in haar boek „James Van Artevelde. The man from Ghent“, dat hier vandaag wordt voorgesteld, beide figuren tegelijk,

(*) Ongewijzigde tekst van de toespraak gehouden op dinsdag 20 januari 1981 in de Sint-Pietersabdij te Gent n.a.v. de presentatie van het boek van Patricia Carson, *James van Artevelde. The Man from Ghent*, Gent. E. Story-Scientia, 1980. Het Bestuur van de Maatschappij heeft geoordeeld dat de tekst van de toespraak van Dr. Wyffels, Algemeen Rijksarchivaris, Lid van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen van België en eminente kenner van de sociaal-economische geschiedenis van het 14de-eeuwse Vlaanderen, in zijn geheel verdiende uitgegeven te worden (in de pers zijn slechts zeer beknopte uittreksels verschenen). Het Bestuur is dan ook gelukkig dat de spreker zijn tekst ter publicatie heeft ter beschikking gesteld van de Maatschappij.

op even boeiende als uitvoerige wijze. Enerzijds roept zij de historische figuur op van Van Artevelde in de brede context van het tijdsgebeuren en de voorstellingen van en meestal ongunstige beoordelingen over hem, die gelijktijdige en latere kroniekschrijvers ten beste geven; anderzijds zet zij uiteen hoe hij vanaf het begin van de 19e eeuw in een romantische geest t.o.v. de kroniekschrijvers werd gerehabiliteerd, en hoe de historici, vanaf het midden van die eeuw, door terug te grijpen naar de bronnen, de werkelijkheid geleidelijk tot haar recht hebben laten komen. Het boek van Patricia Carson is dus zowel historiografisch als historisch van opzet.

De 'wijze man van Gent' is zijn politieke carrière op ongeveer 45-jarige leeftijd, plotseling en ogenschijnlijk onvoorbereid begonnen, toen hij enkele dagen na het houden van een meeting, eind december 1337, voor Gentse werklozen die waren samengestroomd in de Leiemeersen aan de Bijloke, met toestemming van de stadsmagistraat het beleid van de stad, als kapitein of hoofdman, in handen nam.

Over zijn leven vóór dit optreden, weet men zeer weinig. Hij behoorde zeker tot een rijke poortersfamilie, verwant met tal van oude Gentse patriciërsgeislachten. Hij woonde in het huis van zijn vader, een lakenkoopman, gelegen aan de Kalandenberg. Hij bezat nog enkele andere huizen in de stad en poldergronden in het Noorden en Oosten van Vlaanderen. Hij huwde tweemaal. Bij zijn eerste vrouw, wier naam we niet eens kennen, had hij een dochter. Bij zijn tweede vrouw, Catelijne de Coster, had hij vier kinderen, waaronder Filips, die later in de geschiedenis van Gent en het graafschap een rol zou spelen. Welk beroep Van Artevelde uitoefende weet men niet met zekerheid: hij was vermoedelijk meersener. Vóór 1337 bekleedde hij geen politiek ambt. De enige officiële functie waarin hij optrad was die van ontvanger, in zijn kwartier, van de boeten die de stad de opstandige wevers in 1326 had opgelegd. Toch mag men aannemen dat hij op de achtergrond het politieke leven in zijn stad en in het graafschap aandachtig geobserveerd had of zelfs achter de coulissen politieke invloed had uitgeoefend. Anders kan zijn plotse greep naar de macht bezwaarlijk worden verklaard.

Wat heeft Van Artevelde ertoe gedreven het beleid van Gent en van het graafschap in handen te nemen? De hoop een oplossing te brengen voor de grote economische crisis die op dat ogenblik in Vlaanderen heerste en uitgebreide werkloosheid en diepe armoede met zich bracht. Met welke problemen werd hij geconfronteerd en voor welke lokale, nationale en internationale context was hij geplaatst?

Vlaanderen was een graafschap dat feodaal afhing van de Franse kroon, die sedert de 13de eeuw poogde haar greep op dat vorstendom te verstevigen. Sedert 1322 werd het geregeerd door Lodewijk van Nevers, een Fransman, opgevoed te Parijs en gehuwd met een Franse prinses. Als leenman van koning Filips VI had hij gezworen hem met raad en daad bij te staan, en sedert de koning hem de Vlamingen had helpen overwinnen in de slag bij Cassel in 1328, kon het bij Lodewijk van Nevers niet opkomen de feodale band met zijn leenheer ook maar in het minst te verzwakken, m.a.w. zich tegen zijn leenheer aan de zijde van zijn onder-

danen te scharen. Hij stond dus onvoorwaardelijk achter de Franse vorst. Een omstandigheid waarmede Van Artevelde rekening zou dienen te houden was dat de Franse vorsten de pausen, sedert ze in Avignon verbleven, gemakkelijker onder politieke druk konden zetten om — wat zij ook hebben gedaan — tegen de Vlamingen het geduchte „geestelijke” wapen van het interdict te gebruiken, t.t.z. schorsing van de kerkelijke bedieningen. De hoge Vlaamse geestelijkheid was ten andere fransgezind en oefende dus ook in die richting druk uit op de Paus langs de bisschoppen van Doornik en Terwaan.

Het graafschap Vlaanderen was de kern van een ruimer gebied, grosso modo begrensd door de Somme, de Samber en de Maas, dat economisch, samen met het Noord-Italiaanse stedengebied, toonaangevend was in West-Europa. Zijn economie was hoofdzakelijk gesteund op de lakenindustrie en lakenhandel. De Britse wol, die van een superieure kwaliteit was, werd in de steden tot laken verwerkt. De lakens, waaronder veel luxe-soorten, werden dan over de ganse toen bekende wereld uitgevoerd, aanvankelijk door Vlaamse kooplui, naderhand hoe langer hoe meer door vreemdelingen. Vlaanderen was dus voor de levering van de grondstof van zijn industrie, sedert het begin van de 12de eeuw, afhankelijk van Engeland. Telkens als politieke moeilijkheden oprezen tussen het graafschap en de Engelse kroon, en dat gebeurde reeds frequent in de loop van de 13de eeuw, kwam de wolimport in gevaar en dreigde economische crisis in Vlaanderen, met alle gevolgen van dien : werkloosheid en armoede, stilvallen van de lakenhandel en emigratie van hoog gespecialiseerde arbeidskrachten die in het buitenland, o.m. in Engeland, concurrerende nijverheden hielpen oprichten. Men kan mutatis mutandis de kwetsbaarheid van de Vlaamse economie in die tijd vergelijken met die van de hedendaagse monoculturen, zoals verbouwing van suikerriet of koffie.

De lakennijverheid was gevestigd in de grote steden : Gent, Brugge en Ieper, en in een rij kleine steden zoals Dendermonde, Oudenaarde, Kortrijk, Diksmuide, Poperinge, Geraardsbergen, Wervik, die hun eigen, van die der grote steden afwijkende lakensoorten produceerden. Sedert het eind van de 13de eeuw poogden plattelandscentra deelachtig te worden in de lakennijverheid, doch de grote steden verzetten zich daartegen met alle middelen. In dat opzicht was Vlaanderen verdeeld in invloedsgebieden : iedere grote stad had haar kwartier waarin ze, steunend op grafelijke privileges, alle concurrentie hardhandig neutraliseerde. Dit alles, gevoegd bij de tegenstellingen die regelmatig oprezen tussen de grote steden onderling, verwekte bestendig inwendige spanningen op economisch en politiek gebied.

Met de macht van de grote steden diende de graaf in hoge mate rekening te houden : de conflicten waren talrijk. Gent telde ten tijde van Van Artevelde een kleine 60.000 inwoners. In de verhoudingen van die tijd, betekende dit dat Gent, na Parijs met zijn 80 à 100.000 inwoners, de grootste stad was ten Noorden van de Alpen. Brugge met 35.000 inwoners, kon wedijveren met Londen en Keulen. Het ging dus om wat men thans heet : wereldsteden. Het bevolkingscijfer van Ieper is voor die tijd niet bekend, maar het lag waarschijnlijk hoger dan 20.000. Meer dan de helft van de bevolking van Gent en Ieper (in Brugge 30 %), was werk-

zaam in de lakennijverheid. Binnen die groep waren de verhoudingen nagenoeg de volgende: $\frac{1}{2}$ wevers, $\frac{1}{4}$ volders en $\frac{1}{4}$ scheerders en ververs. In de stadsbesturen zetelden vertegenwoordigers van de poorters, d.w.z. de rijke burgerij, en van de ambachten. Toen Van Artevelde einde 1337 aan de macht kwam, was de Gentse magistraat samengesteld uit vertegenwoordigers van de burgerij, het voldersambacht en de kleine ambachten; de wevers waren sedert 1320 uit het bestuur gesloten. Wevers en volders waren immers aartsvijanden die tussen 1320 en 1360, op één periode na, namelijk onder Van Artevelde, afwisselend aan de macht waren; van 1360 tot 1540 hebben de wevers de overhand behouden.

Een derde belangrijk element van de toestand waarin Van Artevelde op het toneel verscheen, waren de gevolgen van de internationale verwickelingen waarin Vlaanderen hopeloos gekneld zat. Na de dood van de kinderloze Franse koning Karel IV in februari 1327, dienden zich twee pretendentes naar de kroon aan: Edward III, koning van Engeland, als neef van Karel IV langs moederszijde en Filips van Valois, als kozijn langs vaderszijde van de gestorven koning. De Franse kroonvazallen en de Paus oordeelden dat een troonopvolging in vrouwelijke lijn uitgesloten was, steunend op de regel dat „le royaume de France ne peut tomber en quenouille” (in handen die het spinrokken hanteren). In mei 1328 werd Filips van Valois als Filips VI tot koning gekroond. Edward III legde zich daar niet bij neer en poogde bondgenoten te vinden in de Lage Landen. De graven van Henegouwen, Holland en Zeeland, Marck, Gelre en Gulik, en de hertog van Brabant gingen in op zijn voorstellen. De graaf van Vlaanderen, die geheel verknocht was aan de Franse koning, aan wie hij ten andere door zijn leeneed verbonden was, weigerde met Edward een verbond te sluiten; hij liet zelfs de goederen van Engelse kooplieden te Sluis aanslaan, waarop Edward, eind 1336, repliceerde met het leggen van het embargo op de uitvoer van wol en huiden. Later liet hij ook beslag leggen op koren en voedingsmiddelen bestemd voor Vlaanderen, verbood de invoer van Vlaams laken, liet het Vlaamse bezit, namelijk handelskredieten, in Engeland aanslaan en poogde met alle middelen het graafschap commercieel te isoleren. Toen de armoede zich liet voelen, lokte hij de werkloze draperiearbeiders naar Engeland om er de wolnijverheid tot ontwikkeling te brengen. Opstand dreigde in de steden die door Edward bewerkt werden om druk uit te oefenen op de graaf. Geen van de maatregelen die de Franse koning en de graaf namen om de toestand te keren, o.m. het instellen van een invoermonopolie van Franse wol in Vlaanderen, haalde niets uit.

In die sociaal explosieve en economisch uitzichtloze situatie nam Van Artevelde het beleid te Gent in handen. Hij deed dat niet op revolutionaire wijze: het gebeurde immers met toestemming van de magistraat. Hij had geen persoonlijke politieke ambities: samen met vier andere in zijn schaduw, werd hij kapitein van de stad. Het betrof een buitengewoon college van hoofdmannen, een crisisbestuur, naast het normale stadsbestuur, zoals er te Gent reeds één werd opgericht in 1311, na een periode van troebelen. Van Artevelde blijkt ten andere niet veel om de titel van kapi-

tein te hebben gegeven, aangezien hij later, onder zijn brieven gericht tot koning Edward, eenvoudig als titel plaatste „bourgeois de Gand”. Hij had ook geen hervormingen op het oog, want hij liet de instellingen van stad en graafschap ongemoeid. Zijn enig doel was blijkbaar Vlaanderen, dat gekneld zat tussen Frankrijk en Engeland, tussen de gehoorzaamheid verschuldigd aan de leenheer enerzijds, en de economische afhankelijkheid van Engeland anderzijds, uit de zware economische crisis te helpen.

De nieuwe hoofdman begon met de sociale vrede in de stad te herstellen door de wevers opnieuw aan het bestuur te laten deelnemen. Daarna knoopte hij onderhandelingen aan met Edward, met het oog op de terugkeer van de Engelse wol op basis van een strikte neutraliteit van het graafschap tussen Frankrijk en Engeland. In maart 1338 reeds kwamen de eerste balen wol uit de Engelse wolstapel te Dordrecht naar Gent en was meteen het reeds anderhalf jaar durende embargo opgeheven. De graaf poogde te reageren, maar zijn optreden had tot resultaat dat de drie traditionele vijanden, Gent, Brugge en Ieper, voortaan nauw samenwerkten onder de leiding van Gent. Meer dan voorheen, lieten zij zich in met de sociale, juridische, politieke en economische problemen van het graafschap. De graaf en de koning van Frankrijk legden zich, weliswaar met veel tegenzin, bij de politiek van Van Artevelde neer. Deze had dus niet alleen de neutraliteit van het graafschap afgedwongen en er de welvaart teruggebracht, maar tevens sociale verzoening binnen de grote steden en hun eensgezindheid bewerkte.

Zijn politiek droeg niet iedereens goedkeuring weg: de Leliaarts, dit zijn de fransgezinden, stookten onrust; de graaf trok zijn gedane toegevingen in. Toen de onrust de kop werd ingedrukt vluchtte de graaf in februari 1339 naar Frankrijk. Daarop sloot Van Artevelde een politiek en economisch verbond met Engeland. Als aanloop daartoe had hij er eerst een aangeaan met Brabant en Henegouwen, die de zijde van Engeland tegen Frankrijk hadden gekozen. Hij was er zelfs in geslaagd dit laatste verbond door de graaf, die intussen in Vlaanderen was teruggekeerd, te doen bezegelen. De totale breuk met de Franse koning, die intussen de Paus had aangezet het interdict over Vlaanderen te werpen, werd onafwendbaar: op 26 januari 1340 werd Edward door de Vlamingen, op de Gentse Vrijdagmarkt in tegenwoordigheid van de hertog van Brabant en de graaf van Gelre, als koning van Frankrijk erkend (de Engelse koningen hebben die titel gedragen tot 1837, toen koningin Victoria eraan verzaakte). Het verbond met Engeland werd bekrachtigd; een belangrijke bepaling ervan was dat de stapel van de Engelse wol voor 15 jaar van Antwerpen, waar hij sedert twee jaar gevestigd was, naar Brugge zou worden verplaatst. De erkenning van Edward tot koning van Frankrijk, m.a.w. het opgeven van de politiek van neutraliteit, sloot de eerste periode af in Van Artevelde's beleid.

Tijdens de daaropvolgende maanden waren de Vlamingen, Brabanders en Henegouwers, samen met de Engelsen, in oorlog met Frankrijk. De bedoeling was Waals-Vlaanderen, Artois en Doornik te veroveren. Dit doel werd niet bereikt. Het beleg van Doornik werd opgegeven en een wapen-

stilstand gesloten in september 1340. De eerste militaire faze van de Honderdjarige Oorlog was virtueel afgesloten. Van Artevelde hield de financieel totaal uitgeputte Edward te Gent, waar deze belegerd werd door schuldeisers, tot hij er ten slotte in slaagde naar Engeland te vluchten. Die tegenslag was het begin van Van Artevelde's teruggang op buitenlands vlak. In de daaropvolgende jaren bleef hij de Engelse koning steunen, maar Edward had er in feite van afgezien Filips VI nog vanuit onze gewesten aan te vallen. Het strijdtoneel van de oorlog werd naar Bretanje verlegd.

Ook op binnenlands gebied gingen het gezag en het prestige van de Gentse hoofdman vanaf 1341 aan het tanen. Allerlei moeilijkheden stapelden zich op. Er waren niet alleen de militaire mislukking voor Doornik, het stoken van de Leliaarts en de nefaste weerslag van het interdict op het volk, maar ook de zware schulden waaronder de grote Vlaamse steden gebukt gingen en die Edward niet kon lenigen, de economische malaise die niet helemaal uit het land was gebannen, de tegenstelling tussen grote steden en platteland en de onheilspellende wrijvingen die weer ontstonden tussen wevers en volders. Ernstiger was dat de graaf, in augustus 1342, op verzoek van de drie steden en tegen de wil van Van Artevelde, naar het graafschap terugkeerde. Hij zou weliswaar in januari 1343 het land opnieuw voorgoed verlaten, maar tijdens zijn verblijf te Male en vermoedelijk op zijn aanstoken had het zwaar incident plaats tussen Van Artevelde en de gewezen deken van de wevers, Jan Van Steenbeke, die wenste dat aan het bewind der kapiteins een eind zou worden gesteld en het gezag van de graaf hersteld. Toen de twist dreigde te ontaarden, werden beiden door de magistraat opgesloten, Van Steenbeke in het Gravensteen, Van Artevelde in het Duivelsteen. Ten slotte werd Van Steenbeke met zijn aanhang gebannen. Van Artevelde wijzigde zijn beleid niet, noch op binnenlands noch op buitenlands gebied, doch in 1343-44 nam de onenigheid tussen wevers en volders toe. De wevers streefden ernaar, onder de leiding van hun in 1343 verkozen deken, Geraard Denijs, het gezag in de stad in handen te krijgen. Denijs kwam einde maart 1345 in conflict met Van Artevelde. Het ging om een nieuwe terugkeer van de graaf, die door Denijs werd gewenst maar waartegen de 'wijze man' zijn veto stelde. Op 2 mei kwam het op de Vrijdagmarkt tot een bloedig treffen tussen wevers en volders, waarbij deze laatsten uitgeschakeld werden. Denijs nam de leiding van de stad in handen; Van Artevelde legde zijn functie van kapitein neer, maar bleef zijn politieke activiteit voortzetten. Echter niet meer voor lang. Terwijl de graaf van Vlaanderen aan de oostelijke grens van het graafschap onrust stookte, landde koning Edward te Sluis. De stad Gent zond Van Artevelde om hem te begroeten. Wat beide mannen toen hebben besproken en beraamd is niet duidelijk: het is mogelijk dat zij naar midde-len hebben uitgezien om de graaf opzij te zetten. Kroniekschrijvers uit de tijd beweren dat zij het eens waren om hem af te zetten en te vervangen door de prins van Wales, doch dit is niet bewezen. In alle geval moeten Van Artevelde's tegen de graaf gerichte plannen, die wel door Brugge en Ieper werden aanvaard, bij de Gentenaars in slechte aarde zijn gevallen. De magistraat, waarin Denijs het hoge woord voerde en de patriciërs op zijn hand had (die blijkbaar vreesden dat Van Artevelde te Gent opnieuw

aan de macht wilde komen), riep hem terug. Toen de Gentse leider op 17 juli in zijn woning aan de Kalandenberg was teruggekeerd, drong een woelige menigte, waaronder veel wevers, er binnen en doodde hem.

Zo eindigde zijn beleid, dat zeven en een half jaar had geduurd, maar zijn buitenlandse politiek, namelijk het verbond met Engeland, werd tijdens de volgende jaren voortgezet, wat er wel op wijst dat hij werd gedood, meer omwille van zijn persoonlijke machtspositie dan zijn algemene politiek.

De gelijktijdige kroniekschrijvers, meestal vreemdelingen, zoals Gilles le Muisit, abt van Sint-Maarten te Doornik, de Florentijn Giovanni Villani en de Luikse kanunnik Jean le Bel, hebben Van Artevelde zeer ongunstig beoordeeld. Later heeft ook Froissart, in zijn verhaal over de Honderdjarige Oorlog, de figuur van Van Artevelde althans in de eerste versie van zijn kroniek, zeer negatief afgeschilderd. In jongere versies heeft hij zijn oordeel gemilderd. Froissart heeft er ongetwijfeld het meest toe bijgedragen om de naam van Van Artevelde te populariseren.

In feite was de Gentse voorman niet de revolutionair, demagoog, dictator of tyran voor wie men hem heeft laten doorgaan; hij kwam zelfs niet aan de macht omwille van persoonlijke ambities, maar omwille van de hopeloze economische toestand van zijn land. Het kan zijn dat hij geen figuur van eerste rang is geweest, zoals een onzer grote historici het heeft geschreven, maar alles is relatief. Van Artevelde heeft in ieder geval zijn politiek met staatsmanskunst en succesvol gevoerd: tweemaal, in 1338 en in 1340, heeft hij zijn zienswijze, eerst zijn neutraliteitspolitiek, daarna het verbond met Engeland, door de overgrote meerderheid van zijn landgenoten doen aanvaarden. Hij was geen hervormer: hij zocht geen steun voor zijn politiek in hervormingen van de Gentse instellingen of die van het graafschap. Wel slaagde hij erin, teneinde de Engelse wol terug naar Vlaanderen te brengen, de tragische tegenstelling tussen de Gentse wevers en volders gedurende jaren te milderen, de grote Vlaamse steden te doen samengaan in hun binnen- en buitenlands optreden en verschillende vorstendommen van de Lage Landen in een verbond te verenigen. Toen zijn prestige en gezag daalden en hij door politieke tegenstrevers aangevallen werd, heeft hij zich krachtig verdedigd en bleef hij koppig vasthouden aan de politieke lijn die hij in 1340 had aangenomen. Hoe de beoordelingen, meer dan in nuances, ook mogen uiteenlopen, het zou zeker moeilijk vallen in het licht van de objectieve bronnen, Van Artevelde de kwalificatie te ontzeggen van een staatsman die op een dramatisch tijdstip van de geschiedenis van Vlaanderen, zowel door zijn binnen- als buitenlandse politiek, zijn land en volk op merkwaardige wijze heeft gediend.

Deze korte schets van achtergronden, gebeurtenissen en beoordelingen, was slechts een povere weergave van de wijze waarop Patricia Carson, na andere geschiedschrijvers als Hans van Werveke en Paul Rogghé, de historische Van Artevelde, in een breed en rijk gestoffeerd perspectief heeft ten tonele gevoerd.

Nog een woord over de romantische figuur, waarin 19de-eeuwse dichters en toneelschrijvers Van Artevelde na meer dan vier eeuwen vergetelheid,

hebben doen herleven. Dit gebeurde op dezelfde wijze als met de voordien evenzeer vergeten Gulden Sporenslag en zijn helden, Jan Breydel en Pieter de Coninck.

Norbert Cornelissen, een Antwerpenaar die zich in 1799, op 30-jarige leeftijd, te Gent vestigde, heeft er zijn levenstaak van gemaakt Van Artevelde uit de kronieken te halen, te rehabiliteren en aan Gent terug te geven. Hij was secretaris van een paar Gentse burgemeesters en secretaris-inspecteur van de Universiteit, maar zijn vrije tijd besteedde hij aan de bevordering van het gebruik van het Nederlands in Vlaanderen, aan de Vereniging voor Tuinbouw en aan de Vereniging voor Literatuur en Kunst (hij was secretaris van die beide genootschappen). Zijn eerste tekst over de Gentse voorman was een toespraak gehouden in 1812 voor de Gentse Rederijderskamer *De Fontaine*, wellicht geïnspireerd door een gedicht van Filips Lesbroussart uit 1810. Door ontelbare artikels en lezingen heeft Cornelissen zijn edele Van Artevelde-figuur te Gent gepopulariseerd. Hij beleefde het geluk te zien hoe op het huis aan de Kalandenberg, op de plaats waar zijn held had gewoond, in 1834 een gedenkplaat werd aangebracht en vooral hoe in 1845, vier jaar voor zijn overlijden, een borstbeeld van Van Artevelde (getooid met het kenteken van het brouwersgild, waarvan Van Artevelde echter nooit lid is geweest) werd onthuld op de Botermarkt. Het borstbeeld, werk van Peter de Vigne, dat aanvankelijk boven een waterbak stond, verhuisde later naar de pui van het stadhuis en thans begroet een Gentse schepen het dagelijks in zijn kabinet.

Intussen was Van Artevelde in de schoolboeken verschenen en werd hij een dankbaar thema in toneel, literatuur en muziek. Na zijn verheerlijking van de Gulden Sporenslag in „De Leeuw van Vlaanderen”, publiceerde H. Conscience in 1849 zijn roman „Jacob van Artevelde”, waarin de wijze man van Gent het roemrijk en heldhaftig verleden van Vlaanderen belichaamde. Van Hippoliet Van Peene werden in de Minardschouwburg, in 1841, een Van Artevelde-drama en in 1846 een dito opera opgevoerd en Peter Benoit nam in zijn oratorium *De Schelde* een stuk op over Van Artevelde. Politieke bewegingen illustreerden hun ideologisch ideeëngoed met de figuur van de middeleeuwse leider: in een spel geschreven door Victor Joly in 1835 was de Gentse held een modern republikein en in 1848 stichtte de democratische republikein Verbaere een krant getiteld „Artevelde of de Burger Democraat”. Van Artevelde werd ook ter hulp geroepen tijdens kiescampagnes. In 1835 werd hij „het symbool van de Belgische natie” genoemd. De Van Artevelde-praaiwagen uit de schitterende stoet van de graven van Vlaanderen, die door Gent trok in 1849, verscheen daarna regelmatig in alle grote optochten; tussendoor stond hij te kijk op het Arteveldeplein aan de Sint-Annakerk.

Verschillende pogingen om een blijvend standbeeld op te richten waren reeds mislukt vóór een oproep van Julius Vuylsteke, inspelend op lokaal patriottische gevoelens, in 1859 algemeen gehoor vond. Het bronzen standbeeld, eveneens werk van Pieter de Vigne, werd tijdens grootse feestelijkheden op de Vrijdagmarkt in 1863 onthuld, op de plaats waar voorheen een standbeeld van keizer Karel V had gestaan. Tijdens de voorbereiding van de plechtigheid hadden de politieke partijen, liberalen en katholieken,

en de aanhangers van de Vlaamse Beweging, niet alleen het programma van de feestelijkheden, maar ook Van Artevelde zelf nogal uiteenlopend beoordeeld.

Op het eind van de jaren '60 was Van Artevelde het symbool, de „wijze man”, de verpersoonlijking van Gent geworden, de staatsman, verdediger van recht en vrijheid, van de rechten van Vlaanderen en van de Belgische natie.

Intussen was er reactie gekomen van de zijde van beroepshistorici die voorhielden dat de ware Van Artevelde alleen uit archiefbronnen naar voren kon treden. Gedurende de tweede helft van de 19de eeuw verschenen tal van bronnenuitgaven, waaronder de rekeningen van de Stad Gent, o.m. voor de periode van Van Artevelde. Paul Fredericq en Henri Pirenne zetten een reeks misvattingen recht. In 1920 verscheen dan het onschatbare *Cartulaire historique et généalogique des Artevelde*, waarin Napoleon De Pauw alle beschikbare archiefbronnen over de Gentse leider en diens familie heeft samengebracht, inclusief stukken uit het Public Record Office te Londen. Het was een Amerikaans historicus, Henry Lucas, oud-leerling van de Gentse Alma Mater, die in 1933 de loopbaan van de grote Gentenaar op wetenschappelijke wijze behandelde, na zijn rol uitvoerig te hebben belicht in een in 1929 verschenen exhaustieve studie gewijd aan de eerste fase van de Honderdjarige Oorlog. Hans Van Werveke en zijn leerling Paul Rogghé publiceerden, praktisch gelijktijdig, een monografie over Van Artevelde (Rogghé weliswaar in 1941 en Van Werveke in 1943, maar Rogghé's boek kwam op de markt toen Van Werveke zijn drukproeven verbeterde), nadat Jos. Vermeulen kort daarvoor, in 1938, „De groei en bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel”, n.l. de wedergeboorte van de Van Artevelde-figuur in de 19e eeuw, uitvoerig had belicht.

Het boek van Patricia Carson steunt op die uitgaven en studies. Haar bedoeling was niet wetenschappelijk te bewijzen wie Van Artevelde is geweest, maar — vanzelfsprekend nauwgezet historisch verantwoord: zij is van vorming historica! — klaar en bevattelijk uiteen te zetten welke zijn persoonlijkheid, zijn loopbaan, zijn rol in de geschiedenis van Gent, van Vlaanderen en daarbuiten is geweest. Haar verhaal is dan ook niet voorzien van noten met referenties naar de bronnen, maar wel van talloze nauw bij de tekst aansluitende illustraties (ik heb de waarde van de illustraties, voor dit boek, op bijzondere wijze kunnen appreciëren, omdat ik eerst de tekst heb gelezen zonder de illustraties, n.l. in de tweede drukproef, en pas vier dagen geleden het boek zelf heb kunnen inzien — wat me de afstand tussen de tekst zonder en de tekst met de illustraties op treffende wijze duidelijk heeft gemaakt). In tegenstelling tot een wetenschappelijk „bewijzende” studie, zijn hier ook overtollige details achterwege gelaten, op werkelijk kleurrijke of typerende bijzonderheden na, maar — en dit is m.i. een der grootste verdiensten van deze uitgave — van veel in de loop van het verhaal voorkomende toestanden en gebeurtenissen heeft Patricia Carson de achtergronden, de draagwijdte of het mechanisme toegelicht, wat haar uiteenzetting op merkwaaardige wijze verrijkt en verheldert. Enkele voorbeelden: de opeenvolgende bewerkingen in de

lakennijverheid en de voorwaarden waarin de wolhandel gedreven werd; de betekenis van de band tussen leenheer en leenman, de rol van de familiebanden in de politiek van de vorsten, de betekenis van het interdict als politiek wapen, enz. Patricia Carson heeft ook de gave om de lezer een geheel van schaarse en soms eerder droge historische gegevens sfeervol voor te stellen in een taal en stijl die ik — niettegenstaande mijn relatief beperkte kennis van het Engels — als aantrekkelijk heb ervaren.

Ik feliciteer haar met dit geslaagd boek, gestructureerd in hoofdstukken waarvan de titels — een mooie vondst — aan de Vlaamse weverij, in casu de tapijtweverij herinneren — en ik wens het een verdiend succes toe. Ik betrek graag in die gelukwensen de Wetenschappelijke Uitgeverij Story- Scientia voor de prachtige uitvoering. Ten slotte spreek ik de wens uit dat het, evenals „The Fair Face of Flanders”, spoedig een vaardige vertaling in het Nederlands moge kennen.